

Martyria jako jeden z křesťanských aspektů pomáhajícího pracovníka¹

Jana Maryšková

Úvod

Martyria – svědectví Bohu je takové jednání křesťanů, kterým dosvědčují svou víru v Boha, a to nejen slovem, ale i skutky.² Slovní základ slova *martyria* je v evropských jazycích etymologicky přejat z latiny, s důrazem na bolest a utrpení. Naproti tomu řecký význam slova znamená svědectví. S ním souvisejí výrazy *martyrion* – svědectví, důkaz; *martyrein* – podat svědectví a *martyr* – svědek.³

Věřící jsou na různých místech Bible vyzváni k vydání svědectví o své víře, k hlásání evangelia – radostné zvěsti o Božím království (srov. 1 P 3,15b; Mt 28,19n; 10,6–18). Zvěstování – svědectví evangelium může mít v dnešní společnosti řadu podob. Vedle výchovy v rodinách, výuky náboženství, kázání, přípravy na slavení svátostí sem patří také evangelizace prostřednictvím rádia, televize, internetu či tisku, ale i osobní svědectví v každodenním životě, účast křesťanů v diskusích o politických a společenských tématech, do kterých mají vnášet základní etická měřítká jako lásku k Bohu a k bližnímu, Desatero, skutečnost stvoření člověka k obrazu Božímu, a v neposlední řadě angažovanost křesťanů všude tam, kde je ohrožena lidská důstojnost, svoboda, mír a solidarita, neboť „evangelizace by nebyla úplná, kdyby nebrala v úvahu i vzájemný těsný vztah mezi evangelium a konkrétním osobním a společenským životem člověka“.⁴

Podle teologa Leo Karrera je třeba dosvědčovat víru na všech rovinách církevního života a v různých podobách, neboť tehdy, je-li *diakonia* spojena prostřednictvím zvěstování – *martyria* s křesťanským poselstvím, že Bůh se stal člověkem, vstoupil do dějin jako ten, který zachraňuje a napřimuje, se stane zřetelným, že spravedlnost, smír a solidarita patří k podstatě toho být křesťanem.⁵ Obdobně hovoří také články 21 a 31 apoštolské exhortace Pavla VI. *Evangelii nuntiandi*: „Nelze zastávat názor, podle něhož se při evangelizaci může nebo dokonce i má přehlížet důležitost problémů, o nichž se dnes tolik mluví a které se týkají spravedlnosti, osvobození, rozvoje a míru ve světě. Znamenalo by to, že již zapomínáme na poučení evangelia o lásce k trpícímu a potřebnému bližnímu. (...) Radostnou zvěst je nutno hlásat zejména svědectvím vlastního života (...). Toto svědectví s sebou přináší i živou přítomnost, účast s druhými a solidaritu.“⁶ Jak zdůrazňuje papež

1 Tento článek vznikl za finanční podpory Grantové agentury Jihočeské univerzity, projekt 157/2016/H, „Kontexty současné teologie“.

2 *Ad gentes* 11.

3 Srov. Pavel AMBROS, *Laik a jeho poslání: Mučednictví – svědectví*, Olomouc: Refugium, 2011, s. 37; s. 51–53.

4 *Evangelii nuntiandi* 29, 31.

5 Leo KARRER, Grundvollzüge christlicher Praxis, in: *Handbuch Praktische Theologie: Durchführungen*, ed. Herbert HASLINGER, Mainz: Matthias-Grünwald, 2000, s. 390–394.

6 *Evangelii nuntiandi* 21, 31.

František: „V samotném jádru evangelia je život ve společenství a péče o druhé,“⁷ proto má „(...) evangelizace sociální rozměr, protože není-li tato dimenze náležitě vyjádřena, hrozí vždy nebezpečí zkomolení autentického a integrálního významu evangelizačního poslání“.⁸

Martyria je rovněž úkolem pro teologii, aby toto svědectví Bohu „překládala“ do jazyka dnešních lidí a hledala způsob, jak v nových kontextech srozumitelně předávat křesťanskou nauku „s vědomím, že pro ně v průběhu věků musí Boží slovo neustále znovu formulovat“.⁹

1. Křesťanský pracovník v pomáhající profesi – křesťan či pracovník jednající křesťansky?

Jednou z oblastí, kde jsou křesťané Božími svědky v příklonu k člověku v nouzi, jsou pomáhající profese¹⁰ vykonávané jak v církevních, tak i necírkevních organizacích. Hovoříme-li o křesťanském pomáhajícím pracovníkovi, zpravidla předpokládáme, že jeho motivace k pomáhající práci pramení z jeho křesťanské víry. I křesťané však jednají na základě nejrůznějších motivů a křesťanská víra tak může mít negativní vliv na pomáhání, jak ve své studii ukazuje M. Opatrný. Motivací k pomáhání pak může být např. potřeba obrácení klienta, proselytismus, vlastní spása apod.¹¹ Na druhé straně i pomáhající pracovník, který není křesťansky věřící, může jednat křesťansky, a je proto třeba rozlišit, zda křesťanským pomáhajícím pracovníkem míníme křesťana, či pracovníka – nekřesťana jednajícího křesťansky.

1.1 Láska k bližnímu jako cesta k setkání s Bohem

Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě hovoří o svědomí jako o „nejtajnějším středu a sva-tyň“ člověka, v níž člověk odkrývá zákon, který, ač si ho sám neukládá, naplňuje láskou k Bohu a k bližnímu.¹² Jak konstituce dále uvádí: „Věrnost svědomí spojuje křesťany s ostatními lidmi při hledání pravdy a při pravdivém řešení mnoha mravních problémů, které vyvstávají v životě jednotlivců a ve společenském soužití.“¹³ Pomoc bližnímu tedy není něco specificky křesťanského, neboť láska k bližnímu je vepsána do lidské přirozenosti a motivem pomáhajících pracovníků k jejich práci může, ale také nemusí být křesťanská víra.¹⁴ Papež Benedikt XVI. to v encyklice *Deus caritas est* vyjadřuje slovy: „(...) imperativ lásky vepsal Stvořitel do samotné lidské přirozenosti.“¹⁵ V článku 16 papež dále uvádí, že láska k Bohu a k bližnímu je neoddělitelná, takže „tvrzení

7 *Evangelii gaudium* 177.

8 Tamtéž, 176.

9 Hans WALDENFELS, *Kontextová fundamentální teologie*, Praha: Vyšehrad, 2000, s. 48.

10 Pomáhající profese jsou tradičně děleny do několika stupňů podle toho, nakolik jsou schopny pomáhat lidem řešit jejich sociální a emoční problémy. Do tzv. pomáhání na prvním stupni patří profese jako sociální pracovníci, psychiatři, psychologové, manželští poradci apod., tedy profese, v nichž jde primárně o řešení sociálních či emočních problémů, případně obojího. Do pomáhání na druhém stupni se řadí profese, které pracují s lidmi v těžké životní situaci nebo s lidmi prožívajícími krizi. Sem spadají duchovní, lékaři, zdravotní sestry, učitelé, lektoři a konzultanti, policisté, probační úředníci a další. Kromě své odbornosti jsou tyto pracovníci schopni pomáhat zvládat i sociální a emoční rozměry situací, které se svými „klienty“ řeší. Pomáhající pracovníci na obou těchto stupních jsou profesionálové. Někteří autoři ještě dále rozlišují třetí a čtvrtý stupeň pomáhání, ve kterém již nejde o profesionální pomoc. Ve třetím stupni jsou zahrnuty profese jako např. manager, v nichž může být od pracovníků požadována pomoc či rada. Čtvrtý stupeň se potom týká jakékoli mezilidské pomoci – v rámci rodiny, mezi sousedy apod. Srov. Oldřich MATOUŠEK – Pavel HARTL, *Nároky sociální práce a syndrom vyhoření*, in: *Metody řízení sociální práce*, ed. Oldřich MATOUŠEK, Praha: Portál, 2003, s. 51–52. V tomto článku se pomáhajícím pracovníkem rozumí profesionál na prvním či druhém stupni pomáhání.

11 Podrobně k tomu viz Michal OPATRŇÝ, *Třináctá komnata vztahu teologie a sociální práce: K problematice negativních vlivů křesťanské víry na pomáhání*, *Caritas et veritas: Časopis pro reflexi křesťanských souvislostí v humanitních a sociálních oborech* 1/2011, s. 44–59.

12 Srov. *Gaudium et spes* 16.

13 Tamtéž.

14 Srov. Michal OPATRŇÝ, *Třináctá komnata vztahu teologie a sociální práce*, s. 44.

15 *Deus caritas est* 31.

o lásce k Bohu se stává lží, když se člověk uzavírá bližnímu, nebo ho dokonce nenávidí; (...) láska k bližnímu je cestou k setkání s Bohem a uzavření očí před bližním činí člověka slepým i vůči Bohu (1 J 4,20).¹⁶ Toto papežovo vyjádření ukazuje, že i pomáhající – nekřesťan může prostřednictvím své pomáhající práce dospět k setkání s Bohem. Obdobně hovoří také papež František: „Kdo se vydá na cestu, aby konal dobro, už se přibližuje Bohu a dostává se mu jeho pomoci, protože dynamice božského světla je vlastní osvěcovat naše oči, když jdeme vstříc plnosti lásky.“¹⁷ Tomáš Halík nabízí podobnou myšlenku v souvislosti s interpretací známé perikopy o prokázání účinné lásky těm nejmenším a v nich samotnému Kristu (Mt 25,31–46): „(...) jejich činy (...) neměly výslovně ‚křesťanskou‘ a ‚náboženskou‘ motivaci, je dokonce možné, že to ani nebyli křesťané, nebyli ‚věřící‘. A pokud měli ‚víru‘ (...), pak to byla ona *implicitní* víra, víra nespočívající v ‚názorech‘ a ‚přesvědčení‘, nýbrž ukazující se výhradně v činech, v životní praxi.“¹⁸ Halík zde poukazuje na to, že primární motivací pomáhajícího jednání nebyla „správná víra“ (ortodoxie), vlastní spása, či plnění povinnosti, ale konkrétní ortopraxe, solidarita s druhým člověkem a vnímavost k lidskému utrpení.

H. Pompey a P.-S. Roß zdůrazňují, že „diakonie se neuskutečňuje jen skrze křesťany! Neboť Boží lid je ‚větší‘ než církev, a i pomáhající praxe lidí, kteří nejsou členy viditelné církve nebo výslovnými křesťany, se uskutečňuje v horizontu přicházejícího Božího království. Proto i pomáhající jednání bez toho, že by jednáající subjekty chápaly sami sebe jako křesťany, může mít kvalitu diakonického jednání.“¹⁹ Jako křesťanský pomáhající pracovník ve výše uvedeném smyslu může být tedy označen i ten, kdo sice není křesťanský věřící, je však svědkem Kristovým tím, že stojí na straně chudých, bezvýznamných, trpících a potřebných, k nimž byl Ježíš poslán. Prokazováním bliženecké lásky napodobuje život Kristův, svou pomocí druhým se – byť nereflektovaně – stává následovníkem Krista. Karl Rahner to již před lety vyjádřil následovně: „Neboť všude, kde profánní sociální čin společnosti slouží věčné důstojnosti osoby, její svobodě a osvobození od odcizení sebe sama, kde umožňuje člověku být sebou samým a vlastní odpovědností tvořit svůj pozemský a věčný osud, kde jej zbavuje, jak je to jen možné, všeho předpersonálního, aby se mu dostalo toho nejobtížnějšího: jeho samého v jeho svobodě, všude tam jsou dány společenské skutečnosti, které mohou být tělem lásky a často také jsou, a tak zvláště anonymně mohou patřit k projevu církve.“²⁰ Jinými slovy, *caritas* v teologickém smyslu se může uskutečňovat i tam, kde není pomáhajícími pracovníky takto vnímána a není explicitně spojována s křesťanstvím. Pompey a Roß v této souvislosti hovoří o „implicitní“, „anonymní“ diakonii,²¹ která se podle nich uskutečňuje všude tam, kde se lidé angažují pro druhé a s druhými způsobem, který odpovídá křesťanskému chápání pomoci, bez ohledu na to, zda o tom pomáhající vědí nebo zda o to usilují či nikoli.²²

1.2 „Kristova láska nás nutí“ (srov. 2 K 5,14)

Křesťanský pomáhající pracovník nemusí být nutně křesťanem, jak bylo objasněno výše. Toto slovní spojení však většinou implikuje představu člověka, jehož motivace k pomáhající práci vy-

16 Tamtéž, 16.

17 *Lumen fidei* 35.

18 Tomáš HALÍK, *Divadlo pro anděly: Život jako náboženský experiment*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 177.

19 Heinrich POMPEY – Paul-Stefan ROSS, *Kirche für andere: Handbuch für eine diakonische Praxis*, Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 1998, s. 227.

20 Karl RAHNER, Praktická teologie a církevní sociální práce, *Caritas et veritas* 1/2013, s. 79–80.

21 Termín „anonymní křesťanská diakonie“ použil rovněž H. Haslinger, viz Herbert HASLINGER, *Diakonie zwischen Mensch, Kirche und Gesellschaft: Eine praktisch-theologische Untersuchung der diakonischen Praxis unter dem Kriterium des Subjektseins des Menschen*, Würzburg: Echter Verlag, 1996, s. 704.

22 Srov. Heinrich POMPEY – Paul-Stefan ROSS, *Kirche für andere*, s. 228.

cháží z jeho křesťanské víry. Předpokládáme, že se osobní křesťanská identita pomáhajícího pracovníka odráží i v jeho profesní identitě, tedy že tento pomáhající pracovník zprostředkovává druhým svou důvěru v přítomnost osvobozujícího a zachraňujícího Boha a činem bliženecké lásky jim dává tuto osvobozující a zachraňující přítomnost zakoušet i v jejich životě. *Caritas* je proto pro následování Ježíše a tím i pro každou křesťanskou praxi víry konstitutivní.²³

O křesťanské identitě hovoří také papež František. Křesťanská identita není podle papeže „hezkou ideou“, ale uchovává ji Duch svatý, který je v našem srdci „zárukou a pečeti“. Křesťané mají mít smýšlení Kristovo, to znamená Kristova Ducha, nikoli ducha tohoto světa.

V tom spočívá jejich identita. Křesťanská identita je viditelná ve svědectví a vrcholným svědectvím lásky a poslušnosti je kříž. Svatý Pavel se chlubí Bohem, který se stal člověkem a z poslušnosti zemřel. Toto je podle slov papeže „identita a zároveň svědectví“.²⁴ Jak papež dále uvádí: „Někdy cítíme pokušení být křesťany, kteří se drží v bezpečné vzdálenosti od Pánových ran. Avšak Ježíš chce, abychom se dotýkali lidské bídy, trpícího těla druhých.“²⁵

Pro pomáhajícího pracovníka – křesťana je proto určující jeho vztah k osobě a činům Ježíše Krista. Vždyť „na počátku křesťanského života není určité etické rozhodnutí nebo nějaká velká idea, nýbrž setkání s událostí, s Osobou, která otvírá před životem nový obzor a dává mu rozhodující zaměření.“²⁶ Pomáhající následují Krista v jeho sebezpřekročení, sebevydání se z lásky k druhému, neboť „Kristova láska je nutí“ (srov. 2 K 5,14). „Vědomí, že v Kristu se Bůh sám daroval za nás a že Kristus šel na smrt, nás musí vést k tomu, abychom již nežili pro sebe, nýbrž pro Něho, s Ním a pro druhé.“²⁷ Křesťanští pomáhající pracovníci jsou „vedeni vírou, která se v lásce stává činnou (srov. Ga 5,6)“,²⁸ nebo, jak uvádí Jakubova epištola, vírou, která je „viditelná“ a prokazatelná ve skutcích (srov. Jk 2,14–26). Podle Pompeye a Roše tedy „každý křesťan, který křtem a biřmováním náleží k Božímu lidu, uskutečňuje diakonii svým nasazením se pro druhé.“²⁹

V kapitolách výše bylo ukázáno, že křesťanským pomáhajícím pracovníkem nemusí být pouze křesťan, ale může jím být i pomáhající – nekřesťan, jehož jednání je „implicitně“ křesťanské. Pro účely tohoto článku je termínem „pomáhající pracovník“ či „křesťanský pomáhající pracovník“ myšlen křesťan, pro něhož je život a smrt Ježíše Krista výrazem služby druhým a zdrojem vlastní motivace pro službu bližnímu, která se projevuje v konkrétním pomáhajícím jednání. Zároveň je tímto označením myšlen profesionál nejen ve smyslu nezbytné odborné kompetence, nýbrž i pastorační kompetence, která mu „umožňuje aktivně reagovat na existenciální, náboženské a etické souvislosti problému klienta (...).“³⁰

2. Pomáhající pracovník jako Boží *martyr*

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, křesťanští pomáhající pracovníci dosvědčují svou víru v Boha následováním Krista v jeho příklonu k člověku v nouzi, v respektování jeho důstojnosti a individuality, a stávají se tak svědky Boží lásky, Boží blízkosti a soucítění v Kristu projevených.

23 Srov. Andreas LOB-HÜDEPOHL, *Soziale Arbeit aus christlicher Hand – ein Problemaufriss*, Berlin: Berliner Institut für christliche Ethik und Politik, 2005, s. 8.

24 Srov. © FRANTIŠEK, Křesťanská identita není éterická, nýbrž konkrétní (on-line), dostupné na: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=21976>, aktualizace dne 9. 6. 2015, citováno dne 30. 6. 2016.

25 *Evangelii gaudium* 270.

26 *Deus caritas est* 1.

27 Tamtéž, 33.

28 Tamtéž, 31a), 33.

29 Srov. Heinrich POMPEY – Paul-Stefan ROSS, *Kirche für andere*, s. 225.

30 Jakub DOLEŽEL, Co dělá sociální práci křesťanskou?, in: *Teorie a praxe charitativní práce: Uvedení do problematiky. Praktická reflexe a aplikace*, ed. Michal OPATRŇ – Markus LEHNER a kol., České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2010, s. 24.

„Povinnost křesťanů účastnit se života církve je vede k tomu, aby jednali jako *svědkové evangelia* a závazků, které z toho vyplývají. Takové svědectví je předávání víry slovem i skutkem (...).“³¹ Pomáhající pracovník je svědkem – *martyrem* Božím v několika aspektech.

2.1 Pomáhající pracovník jako *martyr* Boží kenoze

„Bůh je láska“, říká apoštol Jan (srov. 1 J 4,8), a právě sloužící a ze sebe vycházející láska je cestou k setkání s Bohem. „Dějiny světa jsou zápasem mezi dvěma formami lásky: láskou k sobě samému – až ke zničení světa; a láskou pro druhého – až ke zřeknutí se sebe sama.“³² Je to právě Bůh, který si nás zamiloval jako první a neustále nás miluje jako první. Proto i my jsme schopni odpovídat láskou, která se projevuje ve službě potřebným (srov. 1 J 4,10-12). A právě láska k druhému člověku, která je schopna „vyjítí ze sebe vůči druhému a vůči jeho situaci“³³ je jednou z rovin, na níž se pomáhající pracovník stává Božím *martyrem*. Toto vyjítí ze sebe napodobuje „vyjítí Otce ze sebe ve věčném úkonu plození Syna, vyjítí Boha ze sebe v úkonu stvoření, vyjítí Boha a jeho sklonění se k člověku v díle zjevení a zejména v díle vtělení. Opravdovost tohoto vyjítí ze sebe z lásky k druhému se nepřekonatelně projevuje v Kristově vyjítí ze sebe z lásky k Otci a k lidem v hodině jeho dobrovolně podstoupené smrti na kříži.“³⁴ Reimon Panikkar neváhá hovořit o „kříži Trojice: V Otci je apofatismus (*kenosis* neboli vyprázdnění) bytí skutečné a vše zahrnující (...); je dokonalým obětováním Boha (Otce), které se zjevilo a vyobrazilo v Ježíšově kříži a v jeho sebeobětování.“³⁵

Kenoze je postojem pravé lásky, neboť znamená dání prostoru druhému, jeho „upřednostnění“ a vlastní „umenšení“ (srov. J 3,30). Láska k druhému tak vyžaduje sebedarování a opakované sebezřeknutí se, znamená následování Ježíše v totální vydanosti (srov. např. Mt 1,17; L 10,37): „(...) Boží království přichází v lidské slabosti a bezmoci. Neděje se to ovšem jinak než za cenu lidského riskantního sebenasazení a sebevydání, jímž člověk reaguje na výzvu, kterou představuje Ježíšův příběh.“³⁶

Od pomáhajícího pracovníka to vyžaduje osobní angažovanost a „vystoupení“ z profesní role (ať již lékaře, sestry, psychologa, sociálního pracovníka apod.). Profesní role zajišťuje respekt, umožňuje udržovat si odstup od druhých, což znemožňuje skutečné setkání s člověkem v situaci nouze. Je tudíž zapotřebí nejen odborné kompetence, ale i ochoty připodobnit se Kristovu „vyjítí ze sebe“ z lásky k bližnímu. „Následovat Krista totiž znamená zříkat se moci, sestupovat spolu s ním k hlubinně lidského utrpení, lidské bídy a stávat se svátostí Boží lásky, Božího soucítění s člověkem (...).“³⁷

Požadavek radikálního následování Ježíše (srov. Mk 1,17; L 10,37; J 13,15) znamená i vzdání se všech jistot a ochotu k sebenasazení a sebevydání z lásky k druhému až k *martyriu*. V dnešní době je předávání víry spojeno zejména s osobním svědectvím, je proto třeba, aby křesťané „nejdříve prostřednictvím svého životního stylu a v návaznosti na to i skrze jejich slova začali být vnitřně pozorní k důvodům své naděje (srov. 1 P 3,15), a to i za cenu pronásledování, bezdůvodného vraždění a nevysvětlitelného lidského utrpení neseného s důvěrou, že naděje minulého burcuje

31 *Katechismus katolické církve* 2472.

32 BENEDIKT XVI. – Peter SEEWALD, *Licht der Welt: Der Papst, die Kirche und die Zeichen der Zeit*, Freiburg im Breisgau: Herder, 2010, s. 79.

33 Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Teologie služby*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 56.

34 Tamtéž.

35 Raimon PANIKKAR, *Trojice. O mystické sounáležitosti mezi lidmi*, Brno: Cesta, 1998, s. 83.

36 Cit. podle Jan RŮCKL – Petr ŠTICA ed., *Bonaventura Bouše: Odkaz a vzpomínky*, Praha: Vyšehrad, 2009, s. 40.

37 Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Teologie služby*, s. 188.

naději budoucího.³⁸ Novodobými *martyry* jsou nejen křesťané, kteří se postavili na odpor nacistické a komunistické totalitě a stali se oběťmi těchto represivních režimů, ale aktuálně např. i čtyři mladí křesťanští pracovníci zavraždění v roce 2014 na východě Ukrajiny proruskými separatisty,³⁹ či nejnověji čtyři sestry – Misionářky Lásky, zavražděné spolu se svými svěřenci 4. března 2016 v Jemenu,⁴⁰ o nichž papež František řekl: „To jsou mučedníci dneška! Neobjevují se na obálkách časopisů, nejsou tématem zpravodajství. Prolévají svoji krev za církve. Jsou to oběti těch, kdo tento útok spáchali, jakož i lhostejnosti, oné globalizace lhostejnosti, která se nestará (...).“⁴¹ K těmto mučedníkům všedního dne patří i křesťanští humanitární pracovníci, učitelé, zdravotní sestry a lékaři pomáhající v zemích třetího světa, jejichž „mučednictví je nejvyšší svědectví vydané pravdě víry; znamená svědectví, které sahá až k smrti. Vydávají svědectví o zemřelém a zmrtvýchvstalém Kristu, s nímž jsou spojeni láskou. (...) Podstupují smrt skutkem statečnosti.“⁴²

V tomto sebevydání, zřeknutí se sebe z lásky k druhému, která je nezištným darem sebe sama, v nasazení života pro druhé, v této kenózi, která je předpokladem opravdového vztahu dvou osob, je tak pomáhající pracovník svědkem – *martyrem* vztahů ve společenství osob Nejsvětější Trojice a jakožto následovník Krista je *martyrem* Krista Ježíše, který „ačkoli má božskou přirozenost, nic nelpěl na tom, že je rovný Bohu, ale sám sebe se zřekl, vzal na sebe přirozenost služebníka (...), ponížil se a byl poslušný až k smrti, a to k smrti na kříži“ (F 2,5b–8).

2.2 Pomáhající pracovník jako *martyr* Božího *con-solatio*

Papež Benedikt XVI. klade ve své encyklice *Spe salvi* otázku, zda je pro nás druhý člověk tak důležitý, že jsme ochotni se pro něho stát osobou, která trpí, neboť i láska, vyžadující sebezřeknutí, se může stát pramenem utrpení. Mnohdy je snahou člověka zbavit se utrpení, vyhnout se všemu, co by mohlo utrpení představovat, ušetřit si námahu a bolest spojené s pravdou, láskou a dobrem. Papež se ptá, zda jsme toho schopni a zda láska slibuje opravdu tolik, že ospravedlní i osobní sebedarování.⁴³ V odpověď na tuto otázku Benedikt XVI. uvádí, že je to právě křesťanská víra, která má v lidských dějinách zásluhu na tom, že v člověku nově a hlouběji probudila schopnost trpět, a která nám zároveň ukázala, že pravda, spravedlnost a láska nejsou pouhými ideály, ale pádnými skutečnostmi.⁴⁴ „Víra nám ukázala, že Bůh, zosobněná pravda a láska, chtěl trpět za nás a spolu s námi. Bernhard z Clairvaux vytvořil jeden znamenitý slovní obrat: *Impassibilis est Deus, sed non incompassibilis* – Bůh nemůže trpět, ale může soucítit. Člověk má pro Boha takovou cenu, že se on sám stal člověkem, aby mohl spolu s člověkem soucítit, spolu-trpět způsobem velmi reálným, totiž v těle a krvi, jak nám to podává pašijový příběh o Ježíšově umučení. Odtud vstoupil do veškerého lidského utrpení ten, kdo naplno toto utrpení sdílí a spolu ho snáší; odtud do každého utrpení proniká *con-solatio*, útěcha z přítomné soucítění, spolutrpicí Boží lásky, a spolu s ní vychází hvězda naděje.“⁴⁵

38 Pavel AMBROS, *Laik a jeho poslání: Mučednictví – svědectví*, s. 67.

39 © HLAS MUČEDNÍKŮ, Ukrajina: Čtyři mladí misionáři zavraždění (on-line), dostupné na: <http://www.hlas-mucedniku.cz/pnp.php?datum=2014-08-21>, citováno dne 8. 3. 2016.

40 © TISKOVÉ STŘEDISKO ČBK, Papež k útoku na Misionářky Lásky: To jsou mučednice dneška (on-line), dostupné na: <http://tisk.cirkev.cz/ze-zahranici/papez-k-utoku-na-misionarky-lasky-to-jsou-mucednice-dneska>, aktualizace dne 7. 3. 2016, citováno dne 8. 3. 2016.

41 Tamtéž.

42 *Katechismus katolické církve* 2473.

43 Srov. *Spe salvi* 38, 39.

44 Tamtéž, 39.

45 Tamtéž.

Toto sou-cítění, spolu-trpění (*compassio*) tedy představuje především schopnost empatie, chápat cího vcítění na straně pomáhajícího pracovníka. Nejde o soucitné litování toho, komu pomáháme, nýbrž o spolu-kráčení, spolu-cítění, spolu-prožívání utrpení analogicky k Božímu vtělení v Ježíši Kristu, který vstoupil do života s jeho vznešeností i bídou a sdílel a spolu-nesl veškeré lidské utrpení. Přijmout druhého v jeho utrpení pak znamená do jisté míry osvojit si jeho utrpení, identifikovat se s ním a stát se svědkem Božího *con-solatio*.⁴⁶ Toto *bytí-spolu-v-osamění* tak představuje další rovinu, na které se pomáhající pracovník stává Božím *martyrem*, neboť v něm zprostředkovává trpícímu člověku Boží blízkost, soucitnou Boží lásku a naději. „Je-li pomáhající pracovník křesťanem, je jeho základním úkolem být vůči druhým lidem Božím svědkem (Sk 2,22–32) a zpřítomňovat toto Boží *con-solatio*: Je svědkem – *martyrem*, který svým spolu-trpěním s trpícím odkazuje na Boží spolu-trpění s tímto trpícím. V posledku nejde o jiný princip než ten, na kterém stojí i svátost nemocných, když zpřítomňuje nemocnému Boží soucit a posilu. (...) Tak i prosté spolubytí pomáhajícího pracovníka s trpícím člověkem jako doklad jeho spolu-trpění s tímto člověkem může být znamením a nástroj vnitřního spojení Boha s člověkem a člověka s Bohem v utrpení – bez ohledu na to, jaký stupeň víry a jaké znalosti křesťanství tento člověk má. Podmínkou pro to je ovšem důvěryhodnost takového svědka, tedy naprostá jednota jeho slov a činů.“⁴⁷

Pokud pomáhající pracovník sdílí, spolu-nese utrpení, je ono utrpení prostoupeno jeho přítomností a proniká jím světlo lásky.⁴⁸ „Latinské slovo *con-solatio*, útěcha, výslovně poukazuje na společenství v samotě, která pak už není osamělostí.“⁴⁹ „Jestliže Ježíš – vtělený Boží Syn prožíval ve vrcholné hodině své služby člověku naši opuštěnost, pak je také v každé naší opuštěnosti tajuplně přítomen, on je ‚Bůh s námi‘ i tehdy, když se cítíme hluboce opuštěni.“⁵⁰ Pomáhající pracovník je tak svou účastí, svým spolu-trpěním, empatickým nasloucháním i mlčením svědkem – *martyrem* této tajuplné Boží přítomnosti v mlčení a samotě.

2.3 Pomáhající pracovník jako *martyr* Boží proměňující moci v člověku

Bůh sám vstoupil do dějin, stal se člověkem a trpěl; stal se „Bohem-s-námi“, který sdílel nejen náš život, ale i naše bolesti, utrpení a smrt. Ježíšova smrt je pak nejradikálnějším výrazem Boží touhy být „Bohem-s-námi“. Proto se „skutečná míra lidství podstatně určuje ve vztahu k utrpení a k trpícímu“.⁵¹ Člověk však „neumí přijímat utrpení druhého, pokud sám nedokáže najít v utrpení smysl, očištnou cestu zrání, cestu naděje“.⁵² Jak uvádí Jan Pavel II. v apoštolském listu *Salvifici doloris*, „ať je forma utrpení jakákoli, nedá se nijak oddělit od pozemského života člověka. (...) Utrpení vyjadřuje hloubku člověka až po jistou hranici a svým způsobem ji převyšuje. Zdá se, že utrpení směřuje k povýšení člověka. Je totiž jednou z věcí, které jsou ‚určeny‘ k tomu, aby člověk překonal sám sebe, k čemuž je nepochybně tajemně a skrytě povolán.“⁵³ A je to právě pomáhající pracovník, který se při své práci stává svědkem vnitřní proměny člověka v hluboké životní krizi, stává se *martyrem* Boží tajuplné a proměňující moci v člověku.

46 Tamtéž, 38, 39.

47 Michal OPATRŇ, *Impassibilis est Deus, sed non incompassibilis* (sv. Bernhard z Clairvaux): Srovnání pohledů Jana Pavla II. a Benedikta XVI. na utrpení z pastorálního hlediska, *Theologos* 1/2011, s. 67.

48 Srov. *Spe salvi* 38.

49 Tamtéž.

50 Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Teologie služby*, s. 58.

51 *Spe salvi* 38.

52 Tamtéž.

53 *Salvifici doloris* 2, 3.

V pastorální konstituci *Gaudium et spes* se v článku 16 říká, že člověk má ve svém srdci zákon vepsaný Bohem a ve svém svědomí – „nejtajnějším středu a svatyní“ může naslouchat Božímu hlasu.⁵⁴ V článku 22 se poté hovoří o tom, že každý člověk je způsobem, který zná jen Bůh, spojen s velikonočním tajemstvím.⁵⁵ T. Halík v knize *Noc zpovědníka* v této souvislosti upozorňuje na jeden zajímavý aspekt křesťanské víry: „Ten, kdo na sebe bere a poctivě nese svůj lidský úděl, v trpělivosti k jeho ohraničenosti a konečnosti, v neustálém tázání se po smyslu, a zejména v lásce a solidaritě k druhým, ten tímto existenciálním příkypnutím k svému lidství se už zároveň dotýká tajemství Vtělení. (...) Tím, že bereme vážně své lidství a lidství druhých ve vší jeho slabosti, nedokonalosti, křehkosti a konečnosti, jsme tímto poctivým lidstvím ‚na jedné lodi‘ s těmi, kteří vyznávají a následují Krista, Boží Slovo, které na sebe vzalo lidskou přirozenost.“⁵⁶

Skutečnost, že milost Boží působí neviditelně v srdci člověka bez ohledu na to, zda je věřící či nevěřící, a že každý člověk má podíl na velikonočním tajemství, znamená, že každý člověk je rovněž schopen zakoušet sám sebe jako místo Božího působení, což platí zejména v mezních životních situacích, v nichž více než kdy jindy vyvstává otázka po smyslu. Pomáhající pracovník může svým přístupem pomoci druhému vnitřně proměnit jeho bolest, utrpení, a dát mu smysl. „Je třeba trpícím pomáhat v tom, aby se vnitřně a zcela svobodně pokud možno co nejvíce ztotožnil s osvobozujícím a utrpení zevnitř proměňujícím postojem Ukřižovaného, a tak sám dal svému utrpení zcela nový význam. Dokonalé přijetí postoje Ukřižovaného proměňuje konkrétní utrpení v tajuplné zpřítomnění Kristova kříže na tomto místě a v této chvíli.“⁵⁷

Ze strany pomáhajícího pracovníka to vyžaduje kromě odborné kompetence především pravdivost, otevřenost, nepředpojatost, autenticitu, respekt vůči druhému, bezpodmínečné přijetí člověka takového, jaký je, bez ohledu na jeho vystupování či vzhled. Toto vše lze shrnout pod teologickou kategorií lásky mající svůj základ v Boží lásce, která pro svou blízkost a pomáhající jednání neklade člověku žádné podmínky. Pomoc člověku v mezní životní situaci vždy vyžaduje individuální přístup, trpělivé a pozorné naslouchání, empatii, kdy „naše srdce prožívá cosi z bolesti, kterou trpící zažívá na vlastním těle a ve vlastním nitru“.⁵⁸ Kromě toho je třeba dát svým postojem úcty člověku v nouzi najevo, jakou pro nás má on sám hodnotu a důstojnost. „Naše opravdová účast, naše spoluutrpení, naše pozorné a naslouchající mlčení, to všechno vlastně napodobuje chování a postoj Boha Otce v hodině kříže.“⁵⁹ Vzít na sebe Kristův kříž je nesmírně obtížné, neboť znamená překonání sebe sama a úplné vydání se „Tomu, který je od věčnosti sebedarováním až na dno.“⁶⁰ Proto „kdo chce mluvit o utrpení, jeho smyslu a jeho křesťanské hodnotě, má opravdu vážít každé slovo (...). Povrchní a zkratkovité interpretace Ježíšova utrpení a naší účasti na něm nepomohou, spíš uškodí.“⁶¹

Snášet utrpení, ať je jeho příčina jakákoli, znamená stát se otevřeným k působení proměňující a spásné Boží moci, „která propůjčuje člověku již v tomto životě úžasnou důstojnost. Není to jednoduché ani pro věřícího člověka, nicméně i v Krista nevěřící člověk čistého srdce se může k takovému postoji přiblížit, ovšem tajemství, které se v něm odehrává, pojmenuje svým a sobě

54 Srov. *Gaudium et spes* 16.

55 Srov. tamtéž, 22.

56 Tomáš HALÍK, *Noc zpovědníka: Paradoxy malé víry v postoptimistické době*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 58.

57 Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Teologie služby*, s. 192.

58 Tamtéž, s. 194.

59 Tamtéž, s. 195.

60 Tamtéž.

61 Aleš OPATRŇÝ, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství Pražském, 2005, s. 28.

vlastním způsobem.⁶² Dobrovolně přijímat námahu a životní trápení znamená připodobnit se trpícímu Kristu, mít „podíl na působení Boží lásky, nacházet v nitru utrpení sám sebe, objevit ‚život‘, o němž se člověk domníval, že jej kvůli svému trápení ztratil.“⁶³ Svým vstřícným, trpělivým, empatickým přístupem k člověku v životní krizi při bezpodmínečném respektování jeho stavu, a to nejen fyzického, ale i v jeho emočních těžkostech, svou pomocí v hledání orientace v souvislosti se smyslem toho, co dotyčný prožívá, dávají pomáhající pracovníci důležitý signál a zpětnou vazbu nejen samotným lidem v nouzi a všem, kteří jim pomáhají, ale i celé společnosti o tom, v čem spočívá hodnota a kvalita lidského života. Jan Pavel II. píše v apoštolském listu *Salvifici doloris*: „Během generací a po staletí bylo zjevné, že v utrpení je ukryta zvláštní síla, která člověka vnitřně *spojuje s Kristem*, což je zvláštní milost. (...) Člověk objevuje spásný význam utrpení, ale rovněž a především (...) se samotným utrpením stává zcela novým člověkem. Dospívá totiž k novému chápání celého svého života a poslání, které má naplnit. Tento objev je zvláštním potvrzením velikosti Ducha svatého, který v něm zcela nesrovnatelně překonává tělo. Je-li tělo těžce nemocné a naprosto oslabené a člověk není téměř schopen žít a pracovat, tehdy více vyniká jeho vnitřní zralost a duchovní velikost, která je působivým ponaučením pro srdce lidí zcela zdravých.“⁶⁴

Podají-li se lidem v těžké životní situaci proměnit vlastní utrpení a s vnitřním klidem, trpělivostí a vyrovnaností je snášet, stávají se pomocí a vzorem pro ostatní podobně postižené, a rovněž i pro pomáhající pracovníky. Jejich postoj může vést druhé k reflexi vlastního života, k přehodnocení životních priorit a hlubšímu náhledu na vlastní život. Zároveň dávají těm, kteří jim poskytují odbornou pomoc, možnost mít účast na jejich utrpení, sdílet s nimi jejich obavy, úzkosti a bolest, stát se svědky – *martyry* Božího proměňujícího působení, a dospět tak ke zralému postoji nejen k životu, ale i k umírání a smrti. Tato vnitřní proměna však vyžaduje „často dlouhý proces vlastního obrácení a milosti Ukřižovaného“,⁶⁵ který vrcholí onou vnitřní zralostí a duchovní velikostí trpícího.

„Člověk je první a základní cestou církve“,⁶⁶ napsal ve své nástupní encyklice *Redemptor hominis* papež Jan Pavel II., jehož pontifikát byl od počátku spjat s hlubokým zájmem o chudé, nemocné a trpící. Tuto myšlenku papež dále rozvedl a doplnil v apoštolském listu *Salvifici doloris*, v němž píše, že „v Kristu je každý člověk cestou církve“,⁶⁷ vstoupí-li do jeho života utrpení, ať již v jakékoli životní etapě a jakékoli podobě, a církev, „vzešlá z tajemného mysteria vykoupění v Kristově kříži“,⁶⁸ musí usilovat o setkání s takovýmto člověkem, neboť „tímto setkáním se člověk skutečně ‚stává cestou církve‘, jež je ze všech cest nejpřednější“.⁶⁹ „Trpící člověk je cestou církve, protože je především cestou Krista, dobrého Samaritána, který ‚se nevyhnul, nýbrž ‚byl pohnut soucitem, přistoupil k němu ... ošetřil jeho rány ... a staral se o něj (L 10,32–34)‘“,⁷⁰ uvádí pak dále v post-synodním apoštolském listu *Christifideles laici* Jan Pavel II., který „v utrpení prožitém s Kristem a pro Krista spatřoval velké a spásné dobro, jež je schopno obohatit celé společenství církve“.⁷¹

62 Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Teologie služby*, s. 192.

63 *Salvifici doloris* 23.

64 Tamtéž, 26.

65 Michal OPATRŇÝ, *Impassibilis est Deus, sed non impassibilis*, s. 61.

66 *Redemptor hominis* 14.

67 *Salvifici doloris* 3.

68 Tamtéž.

69 Tamtéž.

70 *Christifideles laici* 53.

71 Stanisław DZIWIŚZ – Czesław DRAŹEK, *Utrpení v životě a papežském úřadu Jana Pavla II.*, in: Stanisław DZIWIŚZ – Czesław DRAŹEK – Renato BUZZONETTI – Angelo COMASTRI, *Síla v slabosti Jana Pavla II.*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 17.

Posláním církve je služba člověku,⁷² zejména člověku v nouzi, proto tak, jako se „Kristus spojil s církví v tajemství svého výkupného díla, musí být i církev pevně spojena s každým jednotlivým člověkem“,⁷³ který „je a stále znovu se stává ‚cestou‘, po níž kráčí církev ve svém každodenním životě.“⁷⁴

Závěr

Pro křesťanské pomáhající pracovníky vždy stojí ve středu pomáhající služby – v duchu pastorální konstituce *Gaudium et spes* – člověk se svou „radostí a nadějí, smutkem a úzkostí“;⁷⁵ člověk, viděný z křesťanského úhlu pohledu jako Bohem stvořený k obrazu a podobnosti Božímu (Gn 1, 26), jako muž a žena (Gn 1, 27) vzájemně se doplňující, jimž oběma přísluší stejná důstojnost, založená na skutečnosti, že člověk je osoba, „vztahové“ bytí, schopné mít osobní vztah k Bohu a ostatním lidem (Gn 2); člověk svobodný, kterému je svěřena péče o ostatní tvory a stvořený svět, stejně jako zodpovědnost za svého bližního,⁷⁶ jehož život zůstává při veškerém pokroku vědy a techniky konečný a je navíc nejrůznějšími způsoby ohrožován. Hlavním smyslem a cílem křesťansky motivované péče o potřebné by proto mělo být poznání Boha, „aby lidé na tomto světě nežili a neumírali bez Boha a nebyli vydáni napospas meznímu zoufalství“,⁷⁷ zprostředkování naděje, že svět a člověk v něm není ponechán svému osudu, neboť Bůh „i když my jsme nevěrní, zůstává věrný, neboť nemůže zapřít sám sebe (2 Tm 2,13)“, a spása celého člověka, „člověka ve své jednotě a úplnosti, s tělem i duší, srdcem i svědomím, myslí i vůlí“.⁷⁸

Pracovníci v pomáhajících profesích se setkávají s lidmi v mezních životních situacích, v nichž tito lidé prožívají pocity strachu, osamocení, zoufalství, rezignace a smutku. Krize postihuje všechny složky člověka: tělesnou, duševní, duchovní, existenciální i sociální. Mezní životní situace konfrontuje člověka s vlastní zranitelností, konečností, pomíjivostí, zpochybňuje jistoty a staví člověka před zásadní existenciální otázky, které jsou však zároveň i otázkami náboženské povahy, třebaže nemusí být nutně formulovány „jazykem víry“. Křesťanští pomáhající pracovníci dosvědčují svou víru v Boha následováním Krista v jeho příklonu k člověku v nouzi, v respektování jeho důstojnosti a individuality, a stávají se tak svědky – *martyry* Boží lásky, Boží blízkosti a soucítění v něm projevených, stejně jako tajuplné proměňující a spásné Boží síly v člověku.

72 *Gaudium et spes* 3.

73 *Redemptor hominis* 18.

74 Tamtéž, 21.

75 *Gaudium et spes* 1.

76 Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, *Bible a morálka: Biblické kořeny křesťanského jednání*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 18–19; 21–22.

77 *Lumen gentium* 16.

78 *Gaudium et spes* 3.

Martyria jako jeden z křesťanských aspektů pomáhajícího pracovníka

Abstrakt

Článek se zabývá tématem martyrie jako jednoho z křesťanských aspektů pomáhajícího pracovníka. V první části se článek věnuje vymezení termínu křesťanský pomáhající pracovník a zodpovězení otázky, zda pod tímto označením rozumíme křesťanského pracovníka či pracovníka jednajícího křesťansky. V druhé části článek pojednává o úkolu křesťanského pomáhajícího pracovníka být vůči druhým lidem Božím svědkem – martyrem. Ukazuje tři aspekty tohoto svědectví: pomáhajícího pracovníka jako martyra Boží kenoze, jako martyra Božího con-solatio a konečně jako martyra Boží proměňující moci v člověku.

Klíčová slova: martyria, pomáhající pracovník, křesťanský pomáhající pracovník, Boží martyr, kenoze, con-solatio

Kontakt na autora

Mgr. et Mgr. Jana Maryšková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta, Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

marysj00@tf.jcu.cz